

Małgorzata Kowol

RACJONALNIE ORGANIZOWANA PRACA DOMOWA DZIECI W MŁODSZYM WIEKU SZKOLNYM SZANSĄ NA ZRÓWNOWAŻONY ROZWÓJ

Streszczenie. Lekcja nie jest jedyną formą nauczania i uczenia się dzieci. Proces ten uzupełnia powszechnie zadawana już od średniowiecza praca domowa, mająca wiele walorów edukacyjnych. Służy opanowaniu nowych treści, utrwaleniu poznanego materiału, rozwijaniu samodzielności w praktyce, a także rozwija systematyczność, charakter, inicjatywę i właściwy stosunek do obowiązków. Szerokie rozumienie pracy domowej to nie tylko jej odrabianie, ale także i uczestnictwo dzieci w samorzutnie podejmowanych czynnościach pozaszkolnych, formach zajęć pozalekcyjnych. Niniejsza praca dotyczy nie tylko konieczności zadawania pracy domowej, ale także omawia różne aspekty pracy domowej dziecka w młodszym wieku szkolnym. Wyływające wnioski z pracy mogą służyć podniesieniu efektywności kształcenia. Analiza badań wskazuje o konieczności integralnego, całościowego traktowania nauki domowej z jednostką lekcyjną.

Słowa kluczowe: praca domowa, nauka domowa dzieci w młodszym wieku szkolnym, zadania domowe

RATIONALLY ORGANIZED HOMEWORK OF CHILDREN AT A YOUNGER SCHOOL AGE AN OPPORTUNITY FOR THEIR BALANCED DEVELOPMENT

Abstract. A lesson is not the only form of teaching or children's learning. This process has been completed by commonly given homework since the Middle Ages. Homework has a lot of educational values. It helps to master some new material, strengthen the previous material and to develop independence in practice. In addition, doing homework supports regularity, character, initiative and a proper attitude towards schoolwork. A wide understanding of the concept of homework is not only doing it, but it is also children's participation in spontaneous decisions to take part in after school activities and classes. The analysis of the research indicates the necessity of integral attitude towards the aspect of homework in the process of teaching and learning.

Keywords: homework, children's learning, schoolwork

Wstęp

W różnych okresach historii myśli pedagogicznej zmieniały się przekonania co do roli, istoty i znaczenia nauki domowej. Zagadnienie to było różnie pojmowane i realizowane w praktyce szkolnej.

Niniejszy artykuł dotyczy różnych aspektów funkcjonowania pracy domowej dziecka w młodszym wieku szkolnym.

Kształcenie uczniów już na pierwszym szczeblu edukacji nie ogranicza się jedynie do pracy lekcyjnej. Powiązanie tej podstawowej formy nauczania z nauką domową stanowi całość procesu kształcenia. Praca domowa jest kontynuacją jednostki lekcyjnej, której celem powinno być przygotowanie młodych członków globalnego społeczeństwa do wyzwań jakie stawia przed nimi współczesna szkoła.

Racjonalnie organizowana praca domowa dzieci w młodszym wieku szkolnym stwarza szansę na ich zrównoważony rozwój poprzez: pobudzanie ich wewnętrznej motywacji, ciekawości poznawczej i aktywności samokształceniowej. W nauczaniu początkowym praca domowa ma istotne znaczenie ze względu na holistyczne, całościowe podejście do otaczającej rzeczywistości.

Wielowymiarowość pracy domowej

Wincenty Okoń, polski pedagog, specjalista w zakresie dydaktyki, określił naukę domową jako „forma obowiązkowych, wykonywanych najczęściej w domu, zajęć szkolnych uczniów, których celem jest poszerzenie, pogłębienie i utrwalenie ich wiedzy oraz wdrożenie do samodzielności w posługiwaniu się nabytą wiedzą, w zbieraniu informacji, w dokonywaniu obserwacji, rozwiązywaniu zagadnień oraz pisemnych ich opracowywaniu”¹. Autor mocno podkreśla związek metodyczny lekcji i samodzielnego odrabiania zadań z nich wynikających, gdyż według niego stanowią one przedłużenie pracy szkolnej i zarazem stanowią pomost do kolejnego tematu zajęć.

W ujęciu Halina Filipczuk odrabianie zadań domowych to sprawdzenie na ile uczeń przyswoił materiał opracowany na zajęciach szkolnych, czy rozumie go i czy potrafi korzystać z niego samodzielnie, bez pomocy nauczyciela. H. Filipczuk stwierdza, iż praca domowa jest własnym wkładem pracy do spełniania osobistych zainteresowań, a zarazem narzędziem służącym poznaniu własnych możliwości².

Z kolei Marianna Szpiter podaje definicję nauki domowej jako rodzaj zajęć uczniów o charakterze obligatoryjnym bądź fakultatywnym, będący formą pozaszkolnej pracy dziecka, mający bezpośrednio związek z nauką w szkole, którą uczniowie podejmują z własnej woli, w uzgodnieniu z nauczycielem bądź samodzielnie, wykonując ją o własnych siłach. Główną cechą tego rodzaju aktywności ucznia jest czas jej realizacji, najczęściej w domu po zajęciach szkolnych³.

Z powyższych definicji klarownie wynika, iż nauka domowa jest częścią nauki szkolnej, wyznaczona przez wychowawcę, głównie w celu utrwalenia materiału, pogłębienia wiedzy i ukształtowania określonych umiejętności poprzez aktywność własną ucznia.

¹ W. Okoń, *Słownik pedagogiczny*, PWN, Warszawa 1987, s. 238.

² H. Filipczuk, *Rodzice i dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Nasza Księgarnia, Warszawa 1989, s. 84.

³ M. Szpiter, *Słupskie prace pedagogiczne nr 2*, Wydawnictwo Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, Słupsk 2003, s. 24.

Zrównoważony rozwój nawiązuje do koncepcji edukacji wczesnoszkolnej jako filozofii nauczania opartej na integrowaniu wiedzy i postrzeganiu świata jako całości. Paradigmat kształcenia zintegrowanego zakłada, że uczeń poznaje otaczające środowisko, korzystając z różnych form aktywności. Wspierając aktywność edukacyjną dziecka, warto przez chwilę zastanowić się nad bogactwem oraz możliwościami prac jakie można zaferować najmłodszym, gdyż nauka domowa wcale nie musi być postrzegana w kategoriach nużącego obowiązku, a wręcz odwrotnie jako narzędzie zrównoważonego rozwoju. Praca domowa ucznia ma wpływ na jego wszechstronny rozwój, aktywizuje go, rozwija jego umiejętności, a także utrwała już te nabyte, na etapie edukacji wczesnoszkolnej odgrywa specyficzną rolę, traktuje się ją jako początkowy etap wdrażania dziecka do samokształcenia, a także procesu poznawania swoich możliwości, mocnych stron oraz zainteresowań samokształceniowych. Już od momentu rozpoczęcia nauki w szkole postuluje się wdrażać dziecko do świadomej pracy nad sobą w zdobywaniu wiedzy i przyzwyczajając je do samodzielnej nauki w domu.

W najnowszej literaturze poświęconej zagadnieniu nauki domowej prezentowane są poglądy na temat warunków jakie powinna spełniać praca domowa, by sprzyjała pozytywnym zmianom w rozwoju ucznia.

1. Treści zadawanych prac powinny być atrakcyjne i ciekawe tak, by dziecko podjęło się wykonania zadań nie pod naciskiem z zewnątrz, ale z własnej potrzeby.
2. Zadania winny być różnorodne, by umożliwiała rozwijanie właściwości intelektualnych i umiejętności praktycznych.
3. Wykonywanie zadań może przebiegać nie tylko indywidualnie, ale także i przy współudziale kolegów czy grupy.
4. Rezultaty działań uczniów powinny stworzyć u dziecka poczucie sukcesu i satysfakcję z wykonania zadań⁴.

Liczni pedagodzy w swoich poglądach dużą wagę przywiązują do jakości procesu kształcenia w szkole jak i w domu. Uczniowie muszą być odpowiednio przygotowani do wykonania zadań, gdyż braki i błędy w jej zadawaniu obniżają jakość pracy ucznia. Dobre wykonanie zadań domowych przez dzieci wiąże się m.in. z wiedzą nauczyciela o cechach prawidłowego zadawania prac.

Dobry nauczyciel przed przystąpieniem do opracowania planu pracy lekcyjno – domowej powinien maksymalnie rozpoznać indywidualne potrzeby uczniów, zwłaszcza te, które związane są z pracą domową, poznać ich zainteresowania oraz pasje, gdyż takie zintegrowanie planowanych zadań z potrzebami ucznia powoduje, iż działający podmiot podlega stymulacji wewnętrznej i zewnętrznej. W. Okoń stwierdził, iż dobre planowanie to umiejętnie postawiony cel. Celem świadomego planowania pracy domowej nauczyciela powinno być intensyfikowanie wszechstronnie zrównoważonego rozwoju młodej jednostki. W nauczaniu początkowym wychowawca, planując naukę domową musi również pamiętać o dostosowaniu jej do możliwości uczniów, ich potrzeb, a także predyspozycji psychofizycznych. Należałoby uwzględnić wiek dzieci, ich stopień zaradności, aby były one

⁴ M. Szpiter, *Ślupskie prace...*, op. cit., s. 26.

w pełni samodzielne, wykonując zadania domowe. W momencie kiedy zadania nie będą dopasowane do sił i możliwości indywidualnej jednostki, uczeń nie wykona zadania wcale albo wykona je błędnie. Dostosowanie pracy domowej do możliwości uczniów daje większe szanse osiągnięcia sukcesów przez dzieci, a także świadczy o znajomości istoty organizowania pracy domowej najmłodszych. Uczniowie osiągający gorsze wyniki, mający trudności w nauce, potrzebują innego zestawu zadań niż rówieśnicy, których możliwości rozwojowe są znacznie większe. Dlatego należy wziąć pod uwagę to, aby prace domowe były urozmaicone i o różnym stopniu trudności.

W literaturze pedagogicznej wyróżnia się kilka rodzajów celów pracy domowej ucznia. Biorąc pod uwagę cele kształcenia W. Okoń wyodrębnił adekwatnie do założeń edukacji wczesnoszkolnej następujące:

- Opanowanie nowego materiału – celem jest zainteresowanie ucznia nową tematyką zajęć;
- Opanowanie nowego materiału – opanowanie poznanego wcześniej materiału;
- Kształtowanie umiejętności i nawyków – zadanie rozwijające sprawności;
- Rozwijanie samodzielności i twórczości uczniów⁵.

Orientacja nauczyciela co do znajomości celów pracy domowej umożliwia wykorzystanie szerokiej tematyki w zadawanych zadaniach, co nie zniechęci dzieci do ich odrabiania, wręcz odwrotnie pobudzi je do samodzielnej pracy. Projektując pracę domową, ważne jest, by stosować różne jej cele.

Jeżeli celem nauki domowej dzieci w młodszym wieku szkolnym jest tylko utrwalanie opracowanego materiału to mamy do czynienia z retrospektywnym modelem edukacji, bowiem „metodami retrospektywnymi prac domowych są: powtarzanie i usprawnianie wiedzy i umiejętności”⁶. Ważne są również zadania transgresyjne, czyli takie, które wspierają aktywność twórczą dziecka. Uczniowie na tym etapie kształcenia wykazują ogromne pokłady potencjału twórczego, a ten typ zadań w dużej mierze rozwija kreatywność, myślenie dywergencyjne, samodzielność w myśleniu, a także sprawia, że proces uczenia się należy do przyjemnych, zaspokajając przy tym, potrzebę przeżywania.

Należy również zwrócić uwagę na zadania praktyczne. Ten rodzaj zadań przeciętna sztywną koncepcję uczenia się, gdyż uczeń korzysta z pozaszkolnych źródeł wiedzy, gromadzi potrzebny materiał na dany temat czy wykonuje proste doświadczenia.

W nowym modelu kształcenia uczniom jest potrzebna wiedza, która będzie przydatna w różnych sytuacjach zmieniającego się otoczenia, która jest związana z kształtowaniem aktywności dziecka i zdolnością uczenia się przez całe życie w procesie samokształcenia. Stąd też modyfikacji powinny ulegać zadawane prace domowe, którym będzie można przypisać m.in. następujące zadania:

1. „budzenie nowych zainteresowań,

⁵ W. Okoń, *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*, Wydawnictwo Akademickie „Żak”, Warszawa 2003, s. 331.

⁶ M. Szpiter, *Słupskie prace pedagogiczne nr 2*, Wydawnictwo Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, Słupsk 2003, s. 25

2. rozwijanie sprawności w uczeniu się,
3. budzenie pozytywnych emocji i stosunku do nauki,
4. zdobycie określonych kompetencji”⁷.

Według współczesnych pedagogów nauka własna ucznia jest traktowana jako rozszerzenie i kontynuacja zajęć szkolnych. Ma służyć głównie opanowaniu, utrwaleniu przyswojonych treści, niwelując luki w wiadomościach, przygotowywaniu do rozwiązywania zadań twórczych oraz permanentnego procesu samokształcenia, spełniając przy tym ważną rolę wychowawczą.

Szczególnego znaczenia nabiera fakt, iż praca domowa odgrywa istotną rolę w nauczaniu i wychowaniu dzieci, a racjonalnie zadawana na etapie klas I-III rozwija nawyk zorganizowanego uczenia się na późniejszych szczeblach edukacji.

Propozycje zmian w zakresie pracy domowej uczniów w młodszym wieku szkolnym

Jedną z szans nowego systemu edukacyjnego jest edukacja alternatywna, która jako priorytet wyznacza tworzenie optymalnych warunków do zrównoważonego i wszechstronnego rozwoju osobowości jednostki. Środkiem mogącym dopomóc realizacji tego celu może być odpowiednio i racjonalnie organizowana praca domowa.

Zintegrowany system kształcenia odwołuje się nie tylko do intelektualnego i psychomotorycznego, ale też intuicyjnego poznawania rzeczywistości przez dzieci.

Zmiany w zakresie pracy domowej powinny uwzględniać jej funkcje i cele. Dominować powinny nie tylko cele utrwalające wiadomości i doskonalące umiejętności, ale też cele twórcze. Różnorodność i oryginalność jednostki rozwija się poprzez kształtowanie postaw i działań twórczych. Dążenie do osiągnięcia tych celów można zrealizować poprzez racjonalnie, twórczo, oryginalnie i ciekawie zadawaną pracę domową.

Na uwagę zasługują również działania mające na celu zrównoważone współplanowanie z uczniami nauki domowej, biorąc pod uwagę podstawę programową i możliwości uczniów, przykładem takiej praktyki może być wspólne sprawdzanie i ocenianie prac domowych przez nauczyciela i uczniów. Zatem ważny staje się współdziałanie uczniów w współorganizowaniu procesu nauczania - uczenia się.

Należy pamiętać o różnicowaniu zadań domowych. Zasada indywidualizacji i uspołecznienia należy do podstawowych zasad w dydaktyce. Mówi o takim postępowaniu nauczyciela, które uwzględnia możliwości dzieci i prowadzi w swoich działaniach do realizacji celów kształcenia. Tylko zróżnicowane zadania przyniosą określone korzyści. Zasada różnicowania zadań domowych odnosi się do:

- Oferowania dzieciom zadań atrakcyjnych pod kątem struktury, formy, różnym stopniu trudności, odznaczającymi się walorami kształcącymi, wychowawczymi czy prospołecznymi;

⁷ K. Kruszek, *Nauka domowa*, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, Sielce 2006, s. 20; M. Szpiter, *Znaczenie nauki domowej*, „Życie Szkoły”, 1998, nr 6, s. 340.

- Proponowania zadań otwartych, które nie zawierają jakichkolwiek podpowiedzi. Zadania mają w tym momencie wiele rozwiązań, co z kolei wpływa na rozwój twórczych działań dziecka;
- Dopasowania pracy domowej do możliwości intelektualnych danego ucznia i jego zdolności;
- Różnicowania sposobów sprawdzania i oceniania zadań⁸.

Kolejną propozycją zmian w zakresie pracy domowej jest utrzymywanie ścisłego kontaktu z rodzicami w zakresie organizowania pracy domowej uczniów klas młodszych.

Współdziałanie tych dwóch ważnych dla dziecka środowisk ma ogromny wpływ na zrównoważony rozwój intelektualny i społeczny dziecka, tym bardziej, że przez rodziców i nauczycieli realizowany jest wspólny cel, czyli wspieranie harmonijnego rozwoju dziecka w różnych sferach⁹. Na etapie nauczania wczesnoszkolnego dzieci młodsze nie są przyzwyczajone do samodzielnej pracy w domu. W tym działaniu dużą rolę odgrywają rodzice, którzy powinni wdrażać najmłodszych do rzetelnego wypełniania obowiązków. Rozmowy z rodzicami na temat pracy domowej powinny stać się ważnym tematem zebrań/wywiadówek. Nauczyciel powinien omówić występujące trudności i niepowodzenia w nauce, zdiagnozować przyczyny i zaproponować skuteczne rozwiązania, gdyż w organizowaniu pracy domowej ucznia nie chodzi o wielogodziną pomoc rodzica w odrabianiu lekcji, tylko o ustalenie zasad do wykonywania swoich obowiązków w określonej porze.

Na uwagę zasługuje także kontrowersyjne spojrzenie na naukę domową Alfie Kohn'a, amerykańskiego naukowca, który w swojej książce „The homework myth” („Mit o pracy domowej”) zmusza nauczycieli do całkowitej rezygnacji z nauki domowej. Swoje zdanie uzasadnia nie tylko potrzebą zmian i wyzwań w edukacji. Praca domowa, a szczególnie jej duża ilość, prowadzi do licznych napięć i stresów rodzinnych. W jego opinii nauka domowa nie posiada jakichkolwiek zalet, co oznacza, iż odrabianie zadań domowych nie przynosi żadnych korzyści. Przy uwzględnieniu wymiaru czasu jaki spędza uczeń w szkole, należy mu się w domu odpoczynek i relaks. Ta niespotykana koncepcja akcentuje, by rodzice i opiekunowie poświęcali większą ilość czasu dzieciom, wykonując w tym czasie różnorodne prace użytkowe. I co ciekawe, duża liczba amerykańskich szkół odpowiada na to wyzwanie edukacyjne, i nie żałuje decyzji, gdyż uczniowie chętniej i bardziej dobrowolnie podejmują w domu samorzutne działania, a nauka staje się bardziej atrakcyjna kiedy dzieci ją podejmują bez narzucania¹⁰.

Podsumowując rozważania na temat zmian w pracy domowej, nowoczesne koncepcje nauczania wczesnoszkolnego proponują następujące zalecenia co do jej przewartościowania:

- Wyrabiamy w uczniach pozytywne przeświadczenia co do pracy domowej.
- Bezwzględnie należy różnicować pracę domową uczniów.

⁸ M. Szpiter. , *Stupskie prace...*, op. cit., s. 27

⁹ Z. Załona, *Wokół zagadnień*, op. cit., s. 101-103

¹⁰ <http://www.alfiekohn.org/teaching/edweek/homework.html>.

- Zadajemy naszym podopiecznym taką pracę domową, która będzie każdorazowo sprawdzona i oceniona.
- Proponujemy dzieciom zadania, które służą realizacji różnorodnych celów.
- Nie zadawajmy prac domowych do wykonania indywidualnie, preferujemy prace w parach, trójkach, większych grupach czy zespołach.
- Pozwólmy współplanować, współkontrolować i współoceniać dzieciom pracę domową. Nie bójmy się zadawać pracy domowej w dowolnej części lekcji.
- Obowiązkowo nie należy zadawać pracy domowej bez jakichkolwiek wskazówek co do jej wykonania.
- Spróbujmy odpowiednio zabezpieczyć dzieciom w pracy i lekcyjnej i domowej odpowiednie warunki emocjonalno – motywacyjne, związane z respektowaniem zasad podmiotowości.

Podsumowanie

Postulat pracy domowej we współczesnej szkole wymaga zmian, by nie był on utożsamiany z sentencją *scholae discimus* - uczymy się dla szkoły, połykając w dużych ilościach wiedzę encyklopedyczną, książkową, nieprzydatną w radzeniu sobie w globalnym społeczeństwie¹¹.

Szereg założeń pracy domowej w edukacji wczesnoszkolnej powinno się wpisać w nowoczesne koncepcje kształcenia i uczenia się. Nowoczesne kształcenie u początku XXI wieku zmusza nauczycieli do odchodzenia od schematycznego modelu szkoły tradycyjnej. Szkoła na miarę nowego wieku musi wdrażać uczniów do życia w czasach, które dopiero nadchodzą. Promujmy więc nowoczesny paradygmat edukacji zintegrowanej, polegający na odejściu od przekazywania suchej, martwej wiedzy, na rzecz rozwijania postawy aktywnej i samodzielnej w uczeniu się przez całe życie¹².

Wysiłek włożony przez nauczyciela w świadomą, przemyślaną, atrakcyjną pracę z uczniem z pewnością zostanie doceniony jeśli jej cele, rodzaje, formy, etapy planowania, przygotowania, zadawania pracy domowej, sposoby jej zadawania, etap kontroli i oceny działań ucznia będą określone. Tym samym nauczyciel winien rozwijać umiejętność wyszukiwania informacji z różnorodnych źródeł, rozumienia ich, a także przygotowywać młode jednostki do kierowania własnym życiem, by w przyszłości mogły realizować swoje plany i marzenia. Jednym z narzędzi do osiągnięcia powyższych celów jest świadomie organizowana praca domowa, która będzie miała cechy aktywności samokształceniowej.

Czasy, w których żyjemy, wymagają od dziecka już od najmłodszych lat umiejętności radzenia sobie w różnorodnych sytuacjach życia codziennego. Jednym z czynników zrównoważonego rozwoju dzieci jest zdobywanie wiedzy na zajęciach lekcyjnych, rozwijanie swoich możliwości intelektualnych i umiejętności, utrwalając je w czasie nauki domowej, mówiąc wprost odrabiając zadania domowe.

¹¹ J. Kujawiński, *Doskonalenie...*, op. cit., s. 198.

¹² J. Kordziński, Szkoła sukcesu, „Nowa Szkoła 1997, nr 2, s. 59-60.

Bibliografia

Literatura:

Filipczuk H., *Rodzice i dzieci w młodszym wieku szkolnym*, Warszawa, Nasza Księgarnia, 1989.

Kordziński J., *Szkoła sukcesu*, "Nowa szkoła", 1997, nr 2.

Kruszko K., *Nauka domowa dzieci wieku wczesnoszkolnym*, Siedlce, Wydawnictwo Akademii Podlaskiej, 2006

Kujawiński J., *Doskonalenie pracy lekcyjno - domowej w klasach początkowych*, Warszawa, WSiP, 1990.

Okoń W., *Słownik pedagogiczny*, Warszawa, Wydawnictwo PWN, 1979

Szpiter M., *Kontrowersje wokół nauki domowej*, Życie szkoły 1996, nr 8.

Szpiter M., *Słupskie prace pedagogiczne nr 2*, Słupsk, Wydawnictwo Pomorskiej Akademii Pedagogicznej, 2003.

Zacłona Z., *Wokół zagadnień edukacji wczesnoszkolnej*, Nowy Sącz, PWSZ w Nowym Sączu, 2009.

Strony internetowe:

<http://www.alfiejohn.org/teaching/edweek/homework.html>